

Ett sommarstugeområde och dess utveckling

av Håkan Carlsson

Detta handlar om det arbetande folkets fritid i vår hembygd, under några årtionden på 1900-talet i norra Sörmland.

Om den första tiden som handlar om 30-talet, har mina föräldrar och deras kamrater berättat. (Själv är jag född i mitten av 40-talet). Jag var bara några månader gammal när jag var med i lillstugan.

I mitten av 1930-talet cyklade man ofta tillsammans, för att komma ut till vår sköna natur. Ofta för att söka motvikt till "Sme-stadens" tunga industriarbeten, smides- och byggnadsarbeten o dyl.

Min far arbetade som byggnads-grovarbetare och lastbilschaufför åt byggmästare Mauritz Larsson AB. Min mor arbetade som affärsbiträde hos Elsa

Sjöströms speceriaffär i gatuhuset på Nyforsgatan 12.

Själv så bodde de i gårdshuset ovanpå Johanssons verkstad, som fabriken hette. De gjorde en del legoarbeten till andra industrier, även leksaksbilar kunde de gjuta ibland. De hade remtransmissioner som drev maskinerna från taket i verkstaden, som alltså snurrade och vibrerade (under vårat golv).

Nåväl, för att komma ifrån allt oväsen och slammer, försökte man, när tillfälle gavs, att komma ut i naturen, speciellt under sommaren. På den tiden blev det när söndagen så kom, man jobbade ju lördagar, man samlades några kamrater, för att cykla ut till någon vacker plats, gärna då ut till någon sjö.

*Bara 1 km kvar till Borsten (tidigt 40-tal)
Fotograf okänd*

*År 1945 byggdes vänstra delen av detta hus av Håkans föräldrar.
Under kommande år har olika tillbyggnader skett.
Foto: Rolf Gustafsson*

Vid något tillfälle råkade föräldrarna tillsammans med sina kamrater, hamna vid Tummelsta och fortsatte ner till sjön Borsten. De tyckte det var vackert.

Söndagen därpå, hade alla cyklister sina tält med sig. De tänkte tälta under ett dygn vid sjön. Efter att ha tältat på denna vackra plats, ett antal gånger på söndagarna, så pratade man med Tummelstas arrendator, och fick löfte om att få ha en viss tältplats (mot en mindre avgift) och ha platsen kvar från vecka till vecka.

Nästa gång de cyklade till tältplatsen så hade de satt fast ett par cykelkärror efter hojarna, för att kunna transportera så kallat spillvirke ifrån byggen, som min far annars hade fått köra till tippen med lastbilen. Detta virke skulle de ha till att lägga trägolv under tälten. Det var för

att komma upp från marken och få det lite torrare.

Några fritidsstugor fanns det byggda vid Borsten sen tidigare. Bl.a. Sommarhemmet som NOV föreningen hade byggt år 1935 och som hade ett väldigt vackert läge vid sjön.

Det låg även en liten dansbana nere vid sjön som NOV byggt på plåtfat i strandkanten. (NOV = Nykterhetsorganisationen Verdandi).

Efter att ha transporterat virket till tältgolven, på cykelkärrorna, så ville några av kamraterna cementgjuta källargropar, och mindre jordkällare så att man kunde hålla maten och mjölken kall.

Nu blev det mera tungtrampat. Man skulle ju lägga 50-kilos cementsäckar på pakethållarna och köra formvirke på kärrorna.

Lösvirkestiden

När vi nu kommer in på 1940-talet, så började några entusiaster att påbörja snickrandet av mindre sommarstugor, på c.a 10 - 15 kvadratmeter. Den tidens moderna fasadmaterial hette masonit, som både var lätt att frakta och att arbeta med. Man bytte ofta sysslor med varandra. Snickaren snickrade, målaren målade, glasmästare satte in fönster o.s.v. Min far Jonne hyrde några gånger den lastbil han körde, för att köra en del tyngre och lättare byggmaterial med den. Lastbilen var en Dodge -44, (den lastade 4 ton).

Vid slutet av 40-talet, var det ett fåtal stugägare som hade börjat skaffa sig bilar. De var ofta höga, men små som gällde, t.ex Ford Anglia, Volvo PV o.dyl.

Men det som blev det populäraste fordonet vid den här tiden var den så kallade lättvikaren, "98-Kubikaren", man fick trampa igång den.

Den min far körde hette "Blixten" och marschfarten var nog c.a 60 km i timmen.

När vi barn väntade på att våra pappor skulle komma hem till stugan efter arbetsdagens slut, så ställde vi oss vid den stora djurgrinden, som ju alltid måste öppnas och stängas över hagvägen. Här skulle det tjänas grindpengar. Ni må tro att vi hade bråttom att öppna och stänga grinden mellan en strid ström av "98-Kubikarna". När vi fått ihop fem- och tioöringar, så rusade vi alla ner till Borstens sommarhandel, för att köpa päronglasspinne, för 25 öre. Ibland fick man hoppa upp och sitta på "Blixten" bensintank, och åka sista biten till stugan. Då fick man handla päronglassen något senare på kvällen.

På 1940-talet hette sommarhandelns innehavare Anna och Josef. En bit in på 50-talet blev det Gunnar Pyk som blev innehavaren. Gunnar var bror till Hans Pyk Skogshall och Margit Pyk. Hon gifte sig sedermera med Lennart Grevesmöl ägare till Tummelsta. Gunnar Pyk var en vänlig och glad sjöman, som vinterhalvåret, gick till sjöss på diverse Atlantfartyg och som resten av året drev Borstens sommarhandel. Han köpte en begagnad bil varje sommar, oftast kunde det bli A-Fordar från 20-talet eller Chevor från 30-talet.

Han köpte sedan Risinge gård på 60-talet.

Under 50-talet var det några av sommarfolket som hade börjat skaffa sig roddbåtar eller canadensare. Det hade i friluftsföreningen förbjudits motorbåtar.

En vardagskväll hade min far med sig lastbilen hem till stugan. Han frågade om jag ville "följa med en sväng". Det ville jag förstås, och svängen, den gick till Björsund, den byn låg vid det dåtida färjeläget. Där tippade vi upp flaket till halvvägs och backade in under en klinkbyggd roddbåt som låg på bockar. Efter att ha surrat fast båten i framstammen på flaket, som sedan fälldes ned så var båten lastad. Vi började rulla hemåt igen, jag frågade, vart ska vi nu då? Vi ska till stugan fick jag till svar. Men vart ska du köra med båten, frågade jag? Hem till stugan, den är vår, egen sa far.

Gissa vilken 7-åring som då kände sig både märkvärdig och glad.

På lördagskvällen sjösatte vi vår alldeles egen roddbåt vid en björkstam vid Borsten.

Enligt uppgift, så har det funnits två stycken yrkesfiskare vid Borsten, som har kunnat livnära sig på att fiska och sälja fisk. Den ena fiskaren hette Ceylon i efternamn, den andra har jag inget namn på.

I slutet på 40- och början på 50-talet cyklade fritidsfolkets damer till ladugården på Tummelsta, för att köpa mjölk i lösvikt. Ladugårdskarlen öste upp mjölken från stora plåtflaskor, till de mindre hushållsflaskorna

Fritidsfåglarnas flyttningar

De första sommarstugägarna hade bara ett enda bohag som de måste flytta mellan Sméstan och sommarboendet vid Borsten. Varje vår skulle man flytta ut med möblemang och allt och varje höst tillbaka till stadsboendet.

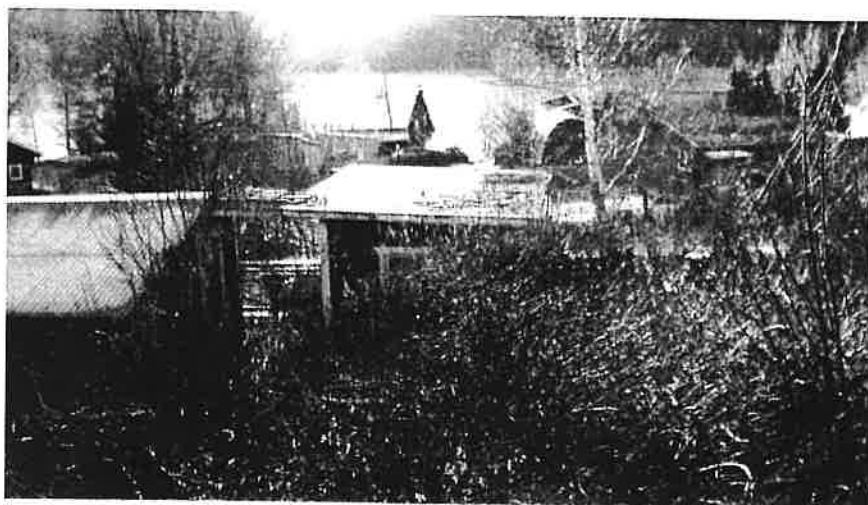
På 40- och 50-talet anlätades det ett par

personer som hade tillgång till dåtidens större lastbilar. Det var alltid Erik Pettersson som var åkeriägare och som med sin familj bodde i en sommarstuga. Den andra var min far John som lånade lastbilen av sin arbetsgivare. (Erik och John var förresten kusiner)

Eftersom dåtidens lastbilar var öppna flakbilar, så kunde det vara extra jobbigt att flytta vid dåligt väder. Vid regn och rusk skulle ju flyttlassen täckas med den tidens tjocka presenningar.

Det var i regel 3 till 4 stugägare som delade på en flytttransport, som kunde vara en salig blandning av cyklar, hushållsartiklar, "98-Kubikare", finmöbler, cementblandare m.m.

Så här höll man på och flyttade på 40- och 50-talet tills man fick det lite bättre ställt så man så man kunde ha råd med ett bohag i sommarstugan och ett hemma i stan.

*Utsikt mot sjön Borsten den 9/1 2018 från samma hus.
Foto. Rolf Gustafsson*

För. — Mor.

Kaffepaus utanför tolvmannatältet med trägolv, så kallad tältstuga (sent 30-tal)
Fotografokänd

Lokaler och festplatser på 50-talet

På lördagskvällarna så var det dans, till levande musik på NOV:s utedansbana som låg idylliskt över vattenspegeln på sina tomfar. Det började kl. 20:00 och höll på till 24:00, beroende på vädrets makter.

Vid en plankbänk i armbågshöjd, kunde man skjuta med pil och båge, skjuta med pilgevär och kasta pil.

På Tummelsta magasin och Navsunds loge var det också dans då och då.

Även på Flantsås loge var det dans någon gång.

När vi som var yngre sommarfolk började att komma upp i mopedåldern, hände det att ett helt gäng mopedister, begav sig till Navesta hage, för en danskväll.

Mina föräldrar berättade att när de var unga, cyklade de till Akarns hage för

att dansa. I Stornäs hage dansades det väldigt mycket. Dit kunde jag få följa med när mina föräldrar rodde till och från Stornäs.

På 60-talet arrangerade vi ungdomar egna danser på Risinge loge, som vi fick låna av Gunnar Pyk, som ju ägde Risinge gård då. Vi tog oss dit med ett antal roddbåtar. Dansmusiken bestod oftast av grammfonmusik, men ibland hade jag med mig mitt dragspel, som vi också dansade till.

"Is och kyltiden"

På 50-60 och till början av 70-talet så sågades det iskuber i en vik på sjön, alltid på någon dag under februari månad.

Iskuberna togs sedan upp med krokar, för att lastas på en issläde, som drogs av en inlånad häst, som kom ifrån markägaren. Isen kördes till närliggande isdös vid sjön och staplades med krokar som en pyramid. Sågsån östes sedan

varje varv av staplade iskuber. Dessa isbitar hämtades sedan på sommaren för att kunna hålla mat och dryck kylda i källargropar och kylskåp.

Sågarna vi använde liknade långa timmersvansar med långa tänder. Sågarna är numera skänkta till Malmköpings museum och den traditionella isupptagningen på Hosjön.

En gång så kom en liten pojke ner till sjön där vi stod och sågade och var väldigt nyfiken. Då sade min sågarkompis "Kom upp nu Kalle! Nu tänker vi ta en rast". Pojken såg förskräckt ut. Han trodde nog kanske att det fanns en så kallad "undersågare" under isen. Vid ett par tillfällen så var det några av isarbetarna, som fick ofrivilliga vinterbad och fick gå hem för klädbyte.

Det finns många minnen från den här tiden.

Elektrifieringen av fritidsområdet

I början av 70-talet blev fritidsområdet elektrifierat. Somliga av sommarstugägarna drog in el med detsamma elen kom, medan andra väntade ända in till mitten av 80-talet, för det blev ju ganska kostsamt.

I vår lilla stuga drogs elen in 1984. När elen kom så kunde man också se att folk slutade umgås, mer eller mindre. De flesta hade skaffat sig en TV-apparat.

Transistorradion togs numer bara med till badstränderna o. dyl. För de som hade en liten hobbyverkstad, var ju elen nästan ett måste.

Man slutade att använda handdrivna verktyg helt enkelt. Elen är ju mycket bra att ha när det gäller frys, kylskåp,

inne- och utebelysningen samt värme m.m. Nackdelen är ju att även om man är sparsam och stänger det onödiga så är ju alltid abonnemangets skyhögt.

När sommarvattenledningen anlades

Någon gång på våren 1973 så anlätades Kalle Bergman från Ärla, att beräkna vad som skulle gå åt i kraft och kapacitet för att anlägga en sommarvattenledning från sjön, till vattenposter vid stugorna.

Vid igångsättande av detta projekt så konsulterades en yrkesman. En duktig förman rörmontör vid namn Karl-Erik Olsson, numera medlem i Hembygdsföreningen. (Han är bördig från Tummelsta). De övriga som arbetade med pumphuset och att rulla ut polyetenslang ovan jord, var fritidsfolkets medlemmar. En som hette Ture Andersson och jag fick till uppgift att bygga själva pumphuset samt att betonggjuta fundamenten som hydroforerna skulle stå på.

Alla i sommarfolket drog sitt strå till stacken. Denna anläggning tycker vi än i dag är nog det bästa vi har gjort tillsammans, med tanke på nyttan av bevattning o dyl. Sjövatten är ju mjukt samt innehåller en del näringsämnen.

Markägaren sålde fiskekort för 15 kronor per år

Friluftsföreningen och kommittéerna Tummelsta friluftsförening kom till i slutet av 40-talet. Den första styrelsen valdes också vid det tillfället.

Olika kommittéer tillsattes, bl.a en vägkommitté, där en vald sammankallande tog ut folk vid behov.

På samma sätt bildades en "Isupptagningskommitté" och en Festkommitté som svarade för midsommar- och höstfest.

Den sistnämnda kommittén gick på stugnummer och växlades varje år. Man betalade också en årsavgift till föreningen, en avgift som har varierat under åren. På 70-talet bildades också en separat pumpförening med pumpfunktionärer och betalande medlemmar.

Hyresavtal och hyreskontrakt

Det första muntliga avtalet fanns det ingen tidsbestämning på, man fick bara bygga små stugor som vid anmodan kunde lastas och köras iväg på ett större lastbilsflak.

Så därmed byggdes de första fritidshusen i samma storlek, som en större lekstuga. Sedan i mitten av 40-talet skrevs det kontrakt med markägaren som löpte på ett år i taget, med en årshyra på 15 kronor.

På 50-talet skrevs de första 10-årskontrakten på tomterna. Det började på 50 kronor per år, sedan ökade det hela tiden. Senaste årshyran var på 500 kronor.

År 1982 sålde ägaren Lennart Grevesmöl fritidsområdet till föreningen, 78 tomter.

Tummelsta fritidsförening ombildades till en ekonomisk förening

I samband med att Grevesmöl sålde området och hela området blev en enda tomt inklusive grönområdena.

Varje tomtinnehavare fick då lösa ut sin tomtyta från föreningen allt efter tomtens storlek och läge.

År 2017 upphörde även den ekonomiska föreningen för att i stället bli en samfällighetsförening på grund av att varje tomt nu blivit avstyckad med egen lagfart efter ytstorlek.

(Avstyckningen hade utförts några år tidigare.)

Håkan Carlsson

